

Nara Petrovič

Kako postati *Istri*an?

Istra je mošnja zmaja, kravata Jadrana, pristan počitniških nomadov, hrepenečih po soncu, odklopu, lenobi. Istra je konec Evrope, začetek Balkana, nekaj med kotlom in epruveto, vrtavko in dinamom, kipom in silhueto, bela, siva in rdeča. Nikoli monotona, nikoli dolgočasna, navadno dobro prevetrena, le občasno zavita v meglo.

A obstaja kdo, ki kdaj ne razočara? Istra ni izjema. Včasih razočara s poletno gnečo na cesti, včasih s preveč uspavanim utripom podeželja (so to le še spalna naselja?), včasih z nezaupljivostjo do tujcev (pa tudi do najbližjih sosedov), včasih s trdim značajem domačinov, včasih z neprehodnimi potmi in luknjastimi cestami, včasih s političnim tajkunstvom (ki pa ga, resnici na ljubo, tudi drugje ne manjka).

Toda vse to ne more ukrasti Istri posebnega čara, s katerim je premamila takšne in drugačne ... ljudi-liste: raznih oblik in barv, kvalitet in velikosti – nalagali so se drug za drugim v debelih plasteh, prihajali in izginjali, oblikovali humus polikulture tega nemirnega polotoka.

Kamor koli v preteklost pogledamo, v oči bode dejstvo, da je Istra na prepihu. Ljudstva so letala sem ter tja, mimo in počez, se križala, delila, menjala. Življenje nikoli ni bilo dalj časa stabilno. Od gradišč prek Rimljanov, Habsburžanov, Italijanov, Jugoslovanov in dandanes turistov svetovljanov so se menjali poglavarji in vladarji, nizale so se tudi vojne. Vse to je puščalo sled in oblikovalo ljudi – tu ni zdrave pameti ali logike, ampak le odtisi časa. Istra je kot potovalni kovček, ki nikoli ni šel na pot, pa vendar je na debelo polepljen z nalepkami, ki jih hote ali nehote lepijo že bežni mimopljučki, kaj šele tisti, ki se jim tu zatakne sidro.

Kdor si tu končno postavi dom in ustvari družino, izbori varnost in mir – morda že nagonsko čuti, da je to treba čim dlje obvarovati! A zaman, saj vedno znova prihajajo novi nemiri, novi vladarji, nova ljudstva. Meje drsijo levo-desno, gor-dol. Istra je bila le redko zedinjena pod

enim vladarjem, pa še takrat so ljudstva kljub majhnim razdaljam med njimi ostajala raznolika in razdrobljena ter neogibno tudi pomešana in prikrajšana za globino. Težko je bilo zgraditi trajno identiteto posamičnih združb, skupnosti so ostajale majhne in nezaupljive do drugih skupnosti.

Prav zato, ker se je vse skupaj vneto menjavalo, do konca nestanovitno, se tukajšnji ljudje držijo tega, kar je. Stabilne, utrjene družbe, po drugi strani takšne z močno identiteto v širšem prostoru, dobro povezane in organizirane, niso nezaupljive do tujcev, ne bojijo se jih. Kvečjemu jih zlorablajo ali se z njimi okoriščajo s takšno ali drugačno trgovino, močne so, stabilne, samozavestne. Takšne celo potrebujejo pod seboj ljudstva hlapcev, kar Slovenci/Slovani pregovorno smo.

Ljudstva gradijo skupno identiteto na razlikah, ki jih ločijo od drugih, in na podobnostih oziroma enakostih znotraj izbranih skupin. Jugo-slavija je bila povezava Slovanov z idealom premoščanja razlik in gradnje identitete na skupnih potezah (*jugo* oziroma *iugo* v latinščini pomeni *povezati, skupaj, most*). Dokler je večina državljanov na tem gradila trdnost identitete, je bila Jugoslavija mogočna država.

Toda izkazalo se je, da je bilo to preveč za zrelost državljanov in družbe kot take. Razpadu Jugoslavije je botrovalo hujskaštvo, ki je preusmerilo pozornost ljudi k nasprotju: gradnji identitete na drugačnosti, ki je imela trdno podlago v zgodovinskih dogodkih (in ki je nazadnje vodila že v banalne sosedske zdrahe).

A tudi če se "Jugoslovani" kot sosedje ne prenašamo najboljše, se, ko smo na drugem koncu sveta, razveselimo drug drugega, ne glede na to, iz katerega vogala smo in katere nacionalne zmesi. Ta "enotnost" je bila grajena (tudi) na ločevanju od drugačnosti: zlasti od narodnih sovražnikov – vsi vemo katerih –, ne smemo pozabiti še notranjih "izdajalcev", ki se jih spominjamo v zmerljivkah in kletvicah. To dvojje gre vedno z roko v roki.

Kadar koli pogledam zemljevid Evrope, me zamika, da bi me je zarisal na novo! V zahodni Evropi široke, a mehke in nekontrastne, na Balkanu tanke, trde in ostre, med EU in nekdanjo ZSSR pa Kitajski zid. Ko pridem do Istre, me presune, kako umetne so vse "ograjice", kar so jih kdaj poglavarji postavili svojim podanikom, in kam nas pelje to ograjevanje od soljudi. Pazi, koga sovražiš, že čez nekaj let si utegneš z njim deliti državo!

Identifikacija po podobnostih in razlikah deluje na vseh ravneh družbe. Na njej temelji skupna identiteta družin, vasi, regij, držav, kontinentov. Lahko se znotraj meja odločimo iskati podobnosti in se identificiramo z njimi, lahko pa iščemo razlike in se identificiramo s temi. Na podlagi iskanja razlik sem lahko država zase že kot posameznik. Na

podlagi iskanja enakosti lahko pridem do spoznanja, da so meje preprosto izmišljaja in da smo vsi skupaj državljani sveta.

Nobena skrajnost me ne more potešiti, potrebna je zlata sredina – ko kot posamezniki in skupnosti vidimo podobnosti in razlike ter se jih dobro zavedamo. Med ljudmi se gibljemo z zavedanjem, da nič ni v kamen vklesano, da se spreminjamo in razvijamo in da je tako tudi prav.

Istra je multikulturni koncentrat, tu so razdalje med ljudmi velike, tudi ko so v prostoru majhne; hkrati je prepletenost različnih zelo visoka in terja strpnost, tudi če se ljudje temu dejstvu izmikajo in se o njem ne pogovarjajo. Oblikujejo se tihi tabuji, ki sčasoma povzročijo spore in celo nepremostljive prepade znotraj majhnih skupin. Ni redko, da se v majhni vasi ljudje ne pogledajo, ne pogovarjajo, da se med seboj opravljajo in se niti ne želijo pobotati. Med tem prihajajo novi “tujci”, ki izkoriščajo razdeljenost domačinov, se tiho naseljujejo mednje in jim tako dajejo novo kost za glodanje.

Domačin te doživi kot tujca, že če si za kakšno dolino ali hrib predaleč, kaj šele če si od koder koli onstran Črnega Kala. Dejansko pa bi težko našli skupne korenine sklenjenih skupin ljudi, ki bi segale nekaj stoletij v preteklost. Ni homogenosti, saj v Istro vedno rinejo takšni ali drugačni tujci in se mešajo z “domačini” – ampak če gremo dovolj daleč v preteklost, smo v bistvu tujci vsi! Danes se mi “Slovenci” zgražamo, ko prihajajo Rusi in Angleži, jutri se bodo prav ti Rusi in Angleži zgražali, ko bodo prihajali Arabci in Kitajci.

Današnji nonoti si želijo ohraniti tradicijo svojih nonotov, medtem ko njihovi vnuki s *piercingi* in *tatooji* buljijo v *touchscreene*. A tudi ti mulci bodo nekoč nonoti, dodali bodo še eno primes, še eno plast h kulturi sodobnih ameboidnih “ljudstev”, ki se morajo prilagajati pritiskom časa, da preživijo. In ker je sramota izstopati, globalizirana družba pa agresivno narekuje potrošniške trende, nonoti veselo objemajo splošno sprejete novosti, ki brutalno uničujejo dediščino prednikov (beton, stiropor, plastika, traktorji, pesticidi, monokulture), zmrdujejo pa se nad netrendovskimi novostmi. Paradokсно nonoti objemajo vnuke, ki so se odtujili od njihove lastne kulture; če bodo to kulturo prišli ohranjat “tujci”, se bodo celo borili proti njim! To je recept za kulturno samouničenje. Zahrbtني parazitski stroj “svobodnega” trga je izgubil nadzor nad samim sabo in postal ne le naš, ampak celo svoj lastni krvnik.

Iz preteklosti in narave poznamo mnoge parazitske strategije: kukavica zvali jajce v gnezdo drugih ptic, te pa potem vzredijo njenega ptička. Turki so ugrabljene otroke vzgajali v janičarje, ti pa so nazadnje pobijali lastne krvne sorodnike. Današnja družba uporablja prav poseben parazitski

prijem: otroka pusti v rokah staršev in nonotov, ti ga ne vzgojijo v agresivnega uničevalca roda in dediščine, temveč ga reprogramirajo, tako da mu odtegnejo pozornost od samopreživetvenih znanj in ga naredijo odvisnega od kompleksne družbene matrike. Potem oni sami naprej prenašajo program na svoje potomce. Ledena kraljica nam vsadi v srce ostri kristal, da ne vidimo, kaj sploh počnemo – kako izgubljammo sebe zavoljo plastičnih igračk in izumetničenih trendov.

Ištriani nezaupljivo postrani gledajo *forešte*, ker prihajajo od daleč – bog ne daj, da iz Ljubljane! Obenem so v dnevno sobo na najvidnejše mesto postavili brezsrarnega agitatorja: televizor. Izdelan v Koreji iz delov, narejenih na Kitajskem in v Indiji, narejenih iz še manjših delov iz Bangladeša in Indonezije, narejenih iz surovin, izkopanih v Kongu in Braziliji, televizor pa je do vas pripeljala francoska ladja na nafto iz Savdske Arabije. Ali obstaja večji tujec?

A tako pač je. Ne mislim, da lahko trenutno stanje kdor koli spremeni z modro odločitvijo in pozivom k zdravi pameti, z odprtim pogovorom in transparentnostjo, kaj šele s politično voljo. Sprememb si ne izbiramo, določajo jih sile, ki so onstran naših izbir.

Kar vem, je, da prehodi generacij zabrišejo korenine in čez čas tujci postanejo domačini. Vsi se sčasoma prilagodijo duhu posameznega prostora; koliko veljaš za domačina, je odvisno od stopnje integracije v vsakdanje navade. V vinorodnem okolišu je treba znati spiti kak kozarček, poznati lokalno hrano in jo tudi ceniti, govoriti po domače, znati pesmi. To je to.

Če izstopaš, ne boš sprejet, zato bi vsakdo, ki bi se danes odločil živeti, kot so živeli prebivalci Istre sredi 19. stoletja, veljal za čudaka. Če bi se odločili zares živeti tradicijo – in ne za ohranjanje le-te dve uri na teden na folklornem krožku –, bi vas domačini imeli za čudaka. Tradicija je, skratka, že izgubljena, ne uničujejo je *forešti*, ampak jo uničujemo kar vsi skupaj. Ljudje globoko v sebi čutijo, da so sami zakockali svojo kulturno identiteto, a si tega ne morejo in ne marajo priznati. Prav zato ostajajo nekje v sebi nesrečni in zagrenjeni; nesrečni ljudje pa se najbolj bojijo sprememb.

Izgubila se je samopreživetvena zmogljivost – postopno in neopazno. Do sredine 20. stoletja so bile naravne danosti prostora intenzivno izčrpavane. Ljudje niso živeli trajnostno. Jemali so, kolikor se je le dalo; k določeni meri trajnosti so bili prisiljeni, sicer ne bi preživeli, toda sčasoma so prostor vse bolj obremenjevali in ga izčrpavali. Niso se spraševali, kako bodo preživeli bodoči rodovi čez 100 ali 300 let, mislili so za leto, dve vnaprej, kvečjemu za desetletje. Niso imeli sredstev merjenja vpliva človeških aktivnosti na okolje: kako masovno erozijo plodne prsti so

sčasoma povzročili, kako so preusmerili tokove organskih snovi v centre moči, ne da bi se odpadne snovi vrnile naravi, kako netrajnostno je to in na dolgi rok samouničevalno. Kdo bi jim zameril, ko pa še danes nismo nič boljši, čeprav imamo znanstveni uvid v škodljive posledice svojih dejanj.

Če bi po drugi svetovni vojni nadaljevali in ne bi prišlo do praznjenja istrskega zaledja, če ne bi bilo poceni nafte in premoga in revnih kolonij, iz katerih še danes dobivamo ceneno potrošniško blago in hrano, bi bilo preživetje od zemlje iz desetletja v desetletje vse bolj surovo, dokler ne bi za nami ostala puščava. Zdaj puščave pač nastajajo nekje daleč onstran oceanov.

Novo plast istrske identitete prinaša mladi val ekološko ozaveščenih ljudi – domačih in tujih, mednarodnih, polikulturnih, razgledanih, dinamičnih in prav zato idealnih za ta prostor. Ne obešajo se na razlike, ampak gradijo kolektivno identiteto na podobnostih: ne na nazivih in dejanjih, temveč na značaju, idejah in iskri v očeh. Kot je rekel Balašević: "Nekoč smo se bratili po pogledu, sluteč, da enako sanjamo, in še bogu je bilo vseeno, ali se krstimo ali klanjamo."

Ozadje človeka je popolnoma nepomembno, če premore osebnostno integriteto (nedvoličnost, pristnost, čustveno zrelost), miselno koherentnost (zdravo pamet, nedvoličnost razmišljanja, bistrino idej), sposobnost vračanja ljubezni za sovraštvo, vključevanja izključenih in priznavanja napak, kadar nima prav.

Ljudje, ki negujejo te lastnosti, vedno bogatijo prostor, v katerem se znajdejo. Na prvi pogled niso *Ištriani*, saj niso trmasti in samosvoji. Istra ne bi veliko izgubila, če bi izpustila takšno otroško "pristnost" in si dopustila osebnostno in kulturno zrelost. Nedavno mi je prijatelj ob kosilu pripovedoval, kako so se domačini spričkali z njim, Ljubljčanom, češ da je na obali vse več Ljubljčanov; pa jim je zabrusil nazaj, da se več *Ištrianov* preseli v Ljubljano in tam ostane, kot se Ljubljčanov preseli v Istro in ostane tam. Po nekaj minutah zmrdovanja so nazadnje priznali, da ima prav.

Če položimo karte na mizo in drug drugemu povemo, kako zares hočemo živeti, bomo ugotovili, da smo si podobni bolj, kot si morda želimo priznati. Največ, kar lahko naredimo za ohranitev žive istrske kulture in tradicije – pravzaprav katere koli kulture in tradicije –, je to, da se dvignemo nad mrtve obrazce ter spodbudimo prizadevanja za živ in pristen prostor. Nihče ni nikjer domačin zgolj po dediščini. Bolno je deklarirati se za domačina, obenem pa ksenofobno ograjevati domače okolje od drugih – naj raje propade, kot da pride v roke tujcem! Vsak prostor je zares živ le, če je odprt in vključevalen. *Ištriani* bomo vsi skupaj, ki tu živimo, ali nihče.